

**PRIM. DR. LJUBICA BOSNER (1902.–1991.)
– KIRURGINJA, GINEKOLOGINJA
I PORODNIČARKA**

**DR.s LJUBICA BOSNER (1902–1991): A SURGEON,
OBSTETRICIAN, AND GYNAECOLOGIST**

Dubravko Habek*

SUMMARY

Ljubica Bosner, MD (2 February 1902 – 21 October 1990) was a distinguished woman surgeon, who worked in Rijeka, and all over Croatia, including the posts in Ogulin, Bjelovar, Petrinja, and Varaždin, that are marginally known to wider medical circles and general public from her biography. Archive records point to her beginnings as a surgeon at the regional hospital of Ogulin in the 1930s, and then at the Department of Surgery and Gynaecology of the regional hospital and later state hospital of Bjelovar, where she had operated over the first two years of World War 2. From the end of 1942 to May 1943, she worked as a surgeon and the head of the hospital in Petrinja, and then as the head of the Soft Tissue Unit, Department of Surgery at Rebro Hospital in Zagreb until May 1945. She then headed the hospital in Mali Lošinj until 1946 and moved to the Sobol Brothers Hospital in Rijeka, where she worked until retirement.

Ljubica Bosner was one of the few women who had spent all her working life in general surgery, gynaecology and obstetrics, war surgery, and later paediatric surgery. Thousands of surgery records witness to her unrelenting dedication and high professionalism in regular as well as in emergency war situations. Her mentorship, loyalty to colleagues and medicine, social sensitivity and good will are still being recalled by her students.

Key words: History of medicine; 19th century; surgery; gynaecology and obstetrics; Ljubica Bosner; Croatia

* Prof. dr. sc. dr. phil. Dubravko Habek, Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu, Klinika za ginekologiju i porodništvo Kliničke bolnice „Sveti Duh“, Zagreb
E-mail: dubravko.habek@os.t-com.hr

Biografije liječnika uglavnom nastaju kompilacijom iz radova prethodnih istraživača pa su tako mnogi novostvoreni radovi zapravo ponavljanje poznatih podataka obojenih dotjeranim stilom ili iskustvom pisca te stoga suhoparni, s brojnim činjenicama nabiranja ili, rjeđe, preduboki sa socijalnim i emotivnim sastavnicama privatnosti. O mnogim su liječnicima ostale nepoznate činjenice iz njihova života, službe i javnog djelovanja. Nemogućnost javne ekspozicije, predanost svakodnevnom poslu u drugačijim i teškim uvjetima, apolitičnost i izražena socijalnost nisu im dopuštali glamurnost proizišlu iz osobnosti ili profesionalnosti, posebice u manjim sredinama u kojima su samozatajno djelovali svojim zasebnim psihosocijalnim profilom. Tako su mnogi liječnici ostali nezapaženi u javnosti, a njihova imena i djelovanje bili su poznati tek usput. Slična je sudbina pratila i dr. Ljubicu Bosner, kirurginju.

Prim. dr. Ljubica Bosner (1902.–1991.)

Dr Ljubica Bosner (1902-1991)

U publikacijama o povijesti zdravstva Bjelovara dr. Ljubica Bosner spominje se samo u dva zapisa u koji se kaže da je djelovala kao sekundarna liječnica na Kirurško-ginekološkom odjelu bjelovarske bolnice te da je poslije radila u Rijeci [1,2]. Njezini suvremenici nisu znali za djelovanje dr. Bosner u Bjelovaru, dapače, “nikada nije bilo kirurginja u Bjelovaru”, već samo kirurga. Druge značajne povijesno-kirurške knjige uopće ju ne spominju sve do njezina djelovanja u Rijeci [3].

Istraživanjem povijesti zdravstva Bjelovara te operacijskoga protokola Kirurško-ginekološkog odjela bjelovarske Banovinske pa Državne bolnice [4], nailazi se na podatke o dr. Bosner. Idući tragom arhivske građe u Državnom arhivu u Bjelovaru, saznajemo o sedam godina njezina djelovanja i rada u Bjelovaru, što je i objavljeno u nekoliko publikacija [5-8]. Upravo zbog njezina osebujna života i djelovanja kao kirurginje, posebice prije i tijekom

Drugoga svjetskoga rata, u ovom su tekstu obrađeni dosad nepoznati podaci o njoj, a čitatelji se upućuju na djela o njezinu službovanju u Bjelovaru, koje je detaljno obrađeno.

RIJEKA, ZAGREB, VELIKA GORICA

Prim. dr. Ljubica Bosner rođena je u Rijeci 2. veljače 1902. u obitelji oca željezničara Antuna i majke Gizele Bosner. U Rijeci je završila osnovno i srednje obrazovanje. Zbog novonastalih prilika otac ostaje bez posla pa obitelj seli u Zagreb gdje se otac uspijeva zaposliti na željeznici, a obitelj nalazi nužni smještaj u jednom od vagona namijenjenima prognanicima i beskućnicima. No sve to nije sputavao Ljubicu da upiše Medicinski fakultet u Zagrebu gdje je i diplomirala 30. lipnja 1929. godine. Nakon pripravničkog staža od godine dana, tj. od 1930. do 1931., radi u Velikoj Gorici kao liječnica opće prakse [6,9].

OGULIN

Željela je postati kirurginja te 1931. dobiva posao sekundarne liječnice u ogulinskoj Banovinskoj bolnici u kojoj radi do 1935. i stječe znanja i vještine iz opće kirurgije, ali i ginekologije, porodništva, otorinolaringologije, ortopedije i urologije te anesteziologije. Naredbom kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu br. 105070/I od 24. srpnja 1930., dobiva "plaću od 1800 dinara", s dodatkom na službu u iznosu od 200 dinara, "ličnim" dodatkom od 900 dinara i osobnom nagradom u iznosu od 300 dinara, no nakon odbitaka plaća joj je 1931. iznosila 1.773 dinara, a 1932./1933. od 1.216 do 1.236 dinara. Godine 1933. imala je plaću 1.216 dinara, a 1934./1935. godine 1.141–1.783 dinara. Od 1. kolovoza 1933. godine, rješenjem Banske uprave, postavljena je kao sekundarna liječnica u III. činovni razred. Kao sekundarna bolnička liječnica živjela je u stanu ogulinske bolnice, namijenjenu takvim liječnicima [10].

Ogulinskom bolnicom upravljao je tada iskusni kirurg prim. dr. Josip Vodehnal, negdašnji sekundarni liječnik bjelovarske bolnice. Od 1931. do 1935. u ogulinskoj bolnici radili su sekundarni liječnici i suvremenici dr. Ljubice Bosner – dr. Emilija Lazić, dr. Božidara Herkov, dr. Nedja Drenovac, dr. Tomislav Rukavina i dr. Nikola Ivanović (poslije premješten u osječku bolnicu). Odlaskom dr. B. Herkov 2. veljače 1935. u bolnicu u Dugu Resu te uskoro dr. Bosner u Bjelovar, na službu dolaze dr. Stanko Vojnović i dr. Rudolf Lipković. Dr. Emilija Lazić bila je ispočetka asistentica VIII. grupe, a tijekom Drugoga svjetskoga rata, 1943. godine, i ravnateljica ogulinske bolnice [10,11].

Tijekom boravka dr. Bosner u ogulinskoj bolnici, od 1931. do 1935., bolnička primalja bila je Ema Stipetić s mjesečnom plaćom od 202 do 278 dinara, s povišenjem 1935. kada je iznosila 372–387 dinara mjesečno. Časne sestre milosrdnice bile su operacijske sestre- instrumentarke/narkotizerke, apotekarice (Marija Fiuta Kocijan) i bolničarke te pekarice, kuharice, švelje i pralje. Operacijske sestre-instrumentarke, koje su vodile i pisale bolnički protokol operacija, bile su 1931./1932. č.s. Maleka Gustinčić, od 1933. do 1935. č.s. Saula Zvončec i Albertina Klarić, č.s. Heliadora Selak, č.s. Vicelina Rugale (1934.–1935.), a nakratko i č.s. Himerija Ratkaj. Godine 1935. instrumentarke su bile č.s. Tugomila Mihalina i č.s. Angelika Fajnkutić. Nadstojnica sestara milosrdnica ogulinske bolnice bila je č.s. Smaragda Bešac, bolničarka [10,11].

Uz primarnoga bolničkog liječnika i iskusnog operatera prim. Vodehnala, dr. Bosner kao sekundarna liječnica dežura, svakodnevno obavlja malu kirurgiju te asistira i narkotizira pri operacijskim zahvatima, a postupno i sama obavlja velike kirurške operacije. No u ogulinskoj su bolnici bila, kao što je spomenuto, tri sekundarna liječnika na kirurškom odjelu koji je zbrinjavao i ginekologiju s porođništvom, broj operacija bio je velik, a isto tako i broj operacija po operateru. Tako su i njezine kolegice dr. Lazić i dr. Herkov stekle

22	11 I	Onka Klarić 33g Ogulin	Operatio bilat. varicelica	Operatio radical. Lazić	Luz
24		Marija Juračić 46g Zagreb	Operatio radical. varicelica bil. sin	Operatio radical. pelastica fascial. Bosner	Luz Kovčan
25		Jojo Marković 37g Ogulin	Operatio inguinal. bil. sin	Operatio radical. see Koldner Koldner	Luz Kovčan
26		Tram Lazić 54g	Varicelica pedis d. et sin	Operatio see Trendelenburg	Luz Kovčan

Iz operacijskoga protokola ogulinske banovinske bolnice 1933. s upisanim operacijama liječnica bolnice: dr. Lazić, dr. Bosner i dr. Herkov

Excerpt from a surgery protocol in the regional hospital of Ogulin in 1933, showing operations scheduled by Dr Lazić, Dr Bosner and Dr Herkov

izvršnu izobrazbu iz opće kirurgije koja im je koristila tijekom Drugoga svjetskoga rata.

Od početka staža dr. Bosner obavlja venesekcije zbog uremije, kiretaže zbog nepotpunih pobačaja, vrši incizije, revizije i šiva rane, obavlja repozicije kostiju te postavlja sadrene povoje kod prijeloma kosti i iščašenja zglobova (*Deligatio gypsea*), potom amputaciju stopala u lumbalnoj anesteziji (17. rujna 1932.) te hernioplastiku prema Bassiniju u narkozi (16. rujna 1932.). Prvu apendektomiju izvela je u lumbalnoj anesteziji 22. rujna, a eksploracijsku laparotomiju zbog tuberkuloze peritoneja 27. rujna 1932. godine. Godine 1933. provodi ekstrakcije stranoga tijela iz oka i nosa, punkcije prsišta zbog empijema, arteficijelne abortuse iz medicinske indikacije (*Tbc. pulmonum*, *Graviditas*), hernioplastike po Bassiniju, amputacije, apendektomije, operaciju varikokele, varicektomije, safenektomije. Operira karcinom usne ekscizijom tumorske tvorbe i regionalnom limfadenektomijom, a 24. ožujka 1933. resekciju ciste jajnika zbog *Cystoovarium dex.* Dana 27. rujna petogodišnjem dječaku M. K., rodом s Paga, operira kilu (*Hernia ing. libera*) metodom Bassinija u narkozi. Tijekom studenoga iste godine obavlja dvije ginekološke operacije: 7. studenoga u lumbalnoj anesteziji zbog *Prolapsus vaginae ant. et post.*, op: *Colporrhaphia anterior et posterior*, a potom i prednju kolporafiju [11]. Tada su operateri prvotno injicirali lokalni anestetik u spinalni prostor, izazvavši spinalnu anesteziju (tada zvanu *rachianaesthesia*), a potom operirali. Kod općih anestezija (narkoza eterom, kloroformom ili Billrothovom smjesom) anesteziju su davali naizmjenično sekundarni liječnici ili operacijske časne sestre bolničarke.

Porodničke operacije obavlja redovito pa tako 16. veljače 1934. zbog poprečnoga položaja djeteta obavlja *Versio et extractio feti*, no bez anestezije (*sine narcosis*), te ručno ljuštenje posteljice kod zaostale posteljice. Operira parafimoze te hernioplastike tehnikom prema Kostlini, primjerice 4. kolovoza 1934. devetogodišnjeg dječaka zbog slobodne preponske kile u narkozi. Godine 1934. operira ventrofiksaciju maternice prema Dolerisu u lumbalnoj anesteziji zbog *Descensus uteri*. Opće otorinolaringološke operacije svladala je od učitelja prim. Vodehnala pa tako obavlja tonzilektomije u četrnaestogodišnjeg, dvanaestogodišnjeg i petnaestogodišnjeg djeteta u lokalnoj novokainskoj anesteziji zbog *Hypertrophia tonsillarum*. Dana 15. rujna 1934. operira šestogodišnju djevojčicu u narkozi zbog urođenog deformiteta koljenog zgloba (*Genus valgus l. dex.*) pa provodi op: *Osteotomia. Redressement. Deligatio gypsea* [11].

Godine 1935. i dalje redovito dežura, asistira, operira i narkotizira. Dana 28. siječnja 1935. zbog hipertermije u trudnoći obavlja venesekciju, operira hidrocele radikalnom tehnikom prema Jabulayu te hernioplastike prema Kostlini. Dana 31. svibnja zbog Dg: *Hypertrophia prostatae. Retentio urinae*, operira Op: *Sectio alta, Drainage*, a 12. lipnja operira tehnikom prema Whiteheadu hemoroidalne čvorove u lumbalnoj anesteziji. Operira vazektomije, amputacije, apendektomije itd., a posljednja joj je operacija u Ogulinu bila 27. lipnja 1935. kod 65-godišnjega R. G., Dg: *Ulcus ventriculi*, Op: *Gastroenteroanastomosis antecolica anterior sec. Wölfler. Enteroenteroanastomosis sec. Braun* u lokalnoj anesteziji novokainom [11].

Rješenjem kraljevske Banske uprave u Zagrebu (broj 11216 od 22. lipnja 1935.), dr. Ljubica Bosner premještena je na službu u Banovinsku bolnicu u Bjelovaru te je prema Kontrolniku osoblja Banovinske bolnice u Ogulinu (ur. broj 810/35) razriješena dužnosti s 30. lipnja 1935. i tim danom “daljnja isplata prinalležnosti joj je obustavljena” [10].

Tako je četverogodišnje operatersko iskustvo iz ogulinske bolnice bilo početak njezina gotovo polustoljetnoga kirurškoga staža, koji je nastavila u bjelovarskoj bolnici i drugim bolnicama.

BJELOVAR

U Bjelovaru je dr. Bosner postavljena na radno mjesto sekundarne liječnice-asistentice na kirurško-ginekološkom odjelu Banovinske bolnice kojom je upravljao poznati bjelovarski kirurg i ginekolog, poliglot i publicist prim. dr. Nikola Karlić. Dr. Bosner je stanovala u bolničkom stanu sekundarnoga liječnika, koji se nalazio u zgradi kirurško-ginekološkog odjela i rodilišta. Uz nju je tada sekundarni liječnik istoga odjela bio dr. Đorđe Bastaić te brojni stažisti koji su tada prošli službu u bjelovarskoj bolnici (tada među nekoliko najvećih – dr. Hellenbach, dr. Kraljek, dr. Begić, dr. Erak, dr. Pavletić itd.). Odlaskom prim. Karlića u mirovinu (1940.), dr. Bosner radi nakratko sa zamjenicima i privremenim ravnateljima prim. dr. Velimirom Gutešom i prim. dr. Lukom Žegurom te kasnijim dugogodišnjim ravnateljem, kirurgom i ginekologom prim. dr. Josipom Jagodićem (1940.–1958.), a nerijetko ostaje sama i jedina kirurginja i ginekologinja u bolnici jer su prim. Jagodića pred rat i u prvim godinama rata često odvodili izvan bolnice na istražne razgovore i u zatvor. I u Bjelovaru su, kao i u Ogulinu, bolničarke i operacijske sestre bile časne sestre milosrdnice Sv. Franje Paulskoga, njih dvanaest, a sestra

nadstojnica bila je časna sestra Elizabeta (Marija) Janušić, ujedno i instrumentarka [5-8].

U Bjelovaru, s već bolesnim prim. Karličem, prim. Jagodićem i dr. Bastaićem, dr. Bosner obavlja čitav spektar operacija, što je razvidno iz operacijskih protokola, a o čemu je objavljeno nekoliko povijesnomedicinskih članaka pa upućujemo na njih [4-8]. Uz to, početkom Drugoga svjetskoga rata Bjelovar postaje važno fortifikacijsko mjesto njemačke vojske pa bolnica prima i njemačke vojnike, ali i ranjenike svih zaraćenih strana, o čemu govore operacijski protokoli i matične knjige te prijamni zapisnici; zapravo je nevjerojatno da u istoj sobi, jedni pored drugih, leže partizani, ustaše, Nijemci, Kozaci, civili i tada "nepoželjni građani" raznih nacionalnosti. Zna se da je tijekom rata prim. Jagodić sa svojim timom čuvao i skrivao Židove i druge okrivljenike u bolničkom podrumu i bolesničkim sobama, hospitaliziravši ih danima i tjednima. I dr. Bosner je u tome sudjelovala i operirala brojne "nepoželjne" Bjelovarčane, sačuvavši ih tako od smrti. Bila je bliska prijateljica s bjelovarskom liječnicom dr. Emilijom Holik čija ju je nasilna smrt strijeljanjem u jesen 1942. veoma potresla, a taj je tragičan događaj bio i jedan od razloga njezina odlaska iz Bjelovara [8].

Dr. Bosner operira, asistira, anestezira i u stalnom je dežurstvu u bolnici u predratnim i posebice ratnim danima. Ginekološko-porodnički elektivni i hitni operacijski slučajevi, ratnokirurške operacije, operacije u dječjoj dobi, gastrointestinalna kirurgija i traumatologija njezin su svakodnevni bolnički život u Bjelovaru.

U tablici 1. prikazane su vrste i broj operacija dr. Bosner, koje je izvela prema operacijskom protokolu kirurško-ginekološkog odjela Državne bolnice u Bjelovaru tijekom Drugoga svjetskog rata, 1941.–1942. Budući da je bila jedina liječnica-kirurginja, uz prim. Jagodića i sekundarnog liječnika dr. Bastaića (ispočetka), pa dr. Begića (poslije, tijekom 1942.), koji su također operirali, razvidan je velik broj operacija iz svih područja [4]. U protokolu su navedeni veliki operacijski zahvati, dok za "malokirurške" ambulantne zahvate protokol nije sačuvan, ali ih je prema prijamnim zapisnicima i matičnim knjigama bolesnika očito bilo jako puno [8].

Tablica 1. Broj i vrsta operacija dr. Bosner tijekom 1941.–1942. u bjelovarskoj Državnoj bolnici

Table 1. The number and description of surgical interventions performed by Dr Bosner in the state hospital of Bjelovar in 1941/42

OPERACIJSKI ZAHVATI / SURGICAL INTERVENTIONS	1941.	1942. (do 15. IX. / by 15 Sep.)
<i>Hernioplastica, herniotomia</i>	95	60
<i>Appendectomy</i>	49	56
<i>Resectio ventriculi, intestini tenui et crassi</i>	8	14
<i>Cholecystectomy</i>	2	2
<i>Gastrostomia</i>		2
<i>Laparotomia explorativa, haemosthesis, revisio cavi abdominis</i>	3	12
Ginekološke operacije / <i>Gynaecological surgery (hysterectomy, adnexectomy, vag. correctio)</i>	10	20
Opstetričke operacije / <i>Obstetric surgery (versio, extractio, forceps, embriotomia, lysis placentae manualis)</i>	2	7
<i>Thoracotomia</i>	2	3
<i>Craniotomia</i>	3	1
<i>Amputatio</i>	3	10
<i>Osteotomia, sequestrotomia</i>		3
Dječje kirurške operacije / <i>Paediatric surgery</i>	3	4
Urološke operacije (<i>fimoza, kastracija, sectio alta</i>) / <i>Urological surgery (phimosis, castration, sectio alta)</i>	6	6
<i>Strumectomy</i>	3	5
<i>Mastectomy</i>		1
<i>Tumorectomia, regionalna limfadenektomija (usta, vrat)</i> / <i>Tumourectomy, regional lymphadenectomy (mouth, neck)</i>	4	10
<i>Varicectomy, phlebectomy</i>	2	2
UKUPNO / TOTAL	195	218

Dr. Ljubica Bosner operira laparotomiju u jeku Drugoga svjetskoga rata uz asistenciju dr. Svetozara Begića i dr. Nede Kraljek Koršić.

Dr Ljubica Bosner performing laparotomy in the middle of WW2, with the assistance of Dr Svetozar Begić and Dr Neda Kraljek Koršić.

Sačuvale su se originalne slike operacija s početka 1942., na kojima prim. Jagodić i dr. Bosner operiraju ranjene i bolesne Nijemce. Posljednju operaciju u bjelovarskoj bolnici dr. Bosner je obavila 14. rujna 1942. na 41-godišnjoj Lj. R.:

Dg: Cystoma ovarii sin. Metritis chr.

Op: Adnexectomy sin. Amputatio supravaginalis uteri.

Anest: Rachi

Nakon posljednje operacije te uhićenja i strijeljanja njezine prijateljice dr. Eme Holik, kao što je rečeno, dr. Ljubica Bosner napušta Bjelovar i uskoro biva namještena u Državnu bolnicu u Petrinju [7].

PETRINJA

Ravnatelj petrinjske bolnice dugi je niz godina bio dr. Zlatko Peternek (Novi Slankamen, 8. rujna 1895. – Petrinja, 31. siječnja 1973.). Diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Beču 1922., gdje je 1923. promaknut na čast doktora sveukupne medicine godine. Radio je kao sekundarni liječnik na neuropsihijatrijskom odjelu Zakladne bolnice u Zagrebu, a od 1925. do 1932. i kao asistent Sveučilišne kirurške klinike u Zagrebu. Banovim rješenjem od 11. siječnja 1932., preuzeo je 3. veljače 1930. dužnost ravnatelja Banovinske bolnice u Petrinji gdje je radio do umirovljenja 1. siječnja 1960. godine. Poput većine liječnika, sanitetskim je materijalom i lijekovima pomagao partizanski pokret tijekom Drugoga svjetskoga rata. U studenome 1942. tijekom ginekološke operacije, vjerojatno peritonitisa, teško je inficirao desno oko i gotovo izgubio vid [12,13-16]. Tako je petrinjska bolnica u najtežim, ratnim danima ostala bez operatera pa je dr. Ljubica Bosner premještena iz Bjelovara

na službu ravnateljice petrinjske Državne bolnice u prosincu 1942., gdje je radila šest mjeseci kao jedini kirurg i ginekolog u teškim ratnim uvjetima. Nakratko se u ožujku vratio dr. Peternek, ali ponovno ga u zapisnicima nema, vjerojatno je mobiliziran [11,15].

Uz dr. Peterneka, početkom Drugoga svjetskoga rata, 1941.–1943., sekundarna je liječnica bila Ruskinja dr. Tamara Kotljarevska Ksjunin, a od 1941. i dr. Bela Fogler koji je odlukom vlade NDH bio imenovan načelnikom Odjela za zdravstvo grada Petrinje. Godine 1944. u Državnu bolnicu Petrinja dolazi na službi i dr. Popov [12,15].

U šest mjeseci službovanja u Petrinji, dr. Bosner radila je s malo suradnika – bila su tu dva spomenuta sekundarna liječnika, dr. Kotljarevska i dr. Fogler, te stalna bolnička primalja Sofija Mlinarić. Bolesnike je njegovalo dvanaest časnih sestara milosrdnica, kao i u svim ostalim hrvatskim bolnicama, pa su tako na službi 1942. i 1943. bile: nadstojnica i apotekarica č.s. Petrina Kovačić, instrumentarke č.s. Kviterija Kovačec i Imiterija Činkole, bolničarke č.s. Adjuta Richter, Lombroza Hačić, Veturija Zadravec, Antuna Vrane, Niceta Burja, Zdravka Rukelj i Nivelina Sakač te Alfeja Pažulj koja je bila bolničarka i švelja. Pomoćni bolničari bili su Milan Golubović, Viktor Ivačić, Anka Pintar, Ivan Starčević, Viktorija Majer (1943.), Marijana Ledinski (1943.), Anka Vuković (1943.), a tzv. pokusni pomoćni bolničari Josip Radošević, Petar Malović, Đuro Huzjak i Marija Kovačević [15].

U petrinjskoj bolnici dr. Bosner obavlja male kirurške zahvate (obrade rana, revizije, repozicije kostoloma i iščašenja), ordinira antitetaničku profilaksu, što se vidi iz protokola malih kirurških zahvata i ambulantnih pregleda [17]. Velike kirurške i ginekološke zahvate obavlja najčešće hitne: drenaže prsišta, salpingektomije kod izvanmaternične tubarne trudnoće, apendektomije, eksploracijske laparotomije, šave mokraćnoga mjehura, opstetričke zahvate (kiretaže, okrete i ekstrakcije djeteta), sekvesterrektomije kod osteomijelitisa te plastiku zečje usnice u djeteta. Dana 8. travnja 1943. izvodi resekciju želuca prema metodi Billroth II u novokainskoj lokalnoj anesteziji zbog penetrirajućega želučanoga vrijeda. Operira u lokalnoj anesteziji i narkozi eterom [18].

Dr. Bosner u svibnju 1945. odlazi iz Petrinje na novu dužnost [15], a dr. Peternek ponovno postaje i ostaje ravnateljem petrinjske bolnice i jedinim kirurgom i porodničarem [15,16].

ZAGREB, VARAŽDIN, MALI LOŠINJ

Odlukom Ministarstva zdravlja, dr. Bosner se premješta na službu u Zakladnu bolnicu u Zagrebu (Rebro) na mjesto asistentice-sekundarne liječnice na kirurškom odjelu. Na tom odjelu radi dvije godine, a 8. svibnja 1945. imenovana je za šeficu odjela za meke česti kirurškoga odjela na zagrebačkom Rebru. Tijekom službe u Zagrebu, dva je mjeseca obavljala dužnost predstojnice kirurškoga odjela Državne bolnice u Varaždinu.

Od 10. listopada 1945. do 28. rujna 1946. službuje u bolnici u Malom Lošnju kao kirurginja i upraviteljica, gdje radi u kirurgiji, ginekologiji i porodništvu. U tamošnjoj su bolnici, uz ostalo osoblje, radile i dr. Svoboda i dr. Kraljić. Nakon Malog Lošnja odlazi u Rijeku [6,7,9].

RIJEKA

Kao dugogodišnja kirurginja s ginekološko-porodničkim iskustvom, dr. Bosner dobiva 28. rujna 1946. namještenje na kirurškom odjelu Opće bolnice "Braća dr. Sobol". Tada je na mjestu šefa odjela bio prim. dr. Ante Medanić, hrvatski kirurg poznat po smionim operacijama ubodnih rana srca koje je obavio dok je radio u karlovačkoj općoj bolnici, a djelovao je i kao ratni kirurg tijekom Drugoga svjetskoga rata [3].

Isprva je njegova zamjenica, a poslije zamjenica predstojnika odjela Kirurške klinike koja je utemeljena 1962. nakon dolaska prof. dr. sc. Andrije Longhina iz Zagreba.

Dr. Ljubica Bosner radi na kirurškom odjelu danonoćno. Dežura, operira i mentorica je mladim liječnicima koji dolaze na sekundiranje ili specijalizaciju iz opće kirurgije. Bila je učiteljica brojnih generacija riječkih kirurga kao što su, danas pokojni, prof. dr. Nikola Korin, prof. dr. Mirko Lenković, prim. dr. Bogomir Tomašić, prim. dr. Željko Najman, a od živućih: prof. dr. Antuna Škarpa, prof. dr. Arsen Depolo, prof. dr. Žarko Tomljenović, doc. dr. Ivan Rakuljić, doc. dr. Ivan Dreščik i brojni drugi koji su radili u Rijeci ili u drugim kirurškim ustanovama u Hrvatskoj.

Vodila je dječji kirurški odsjek s tri sobe za male bolesnike, koje su se nalazile na kraju hodnika riječke kirurgije, začetak budućeg Odjela dječje kirurgije na Kantridi gdje su se preselili 1961. i koji je potom vodio dr. Ljubo Šantel kojemu je dodijeljeno prvenstvo osnivanja riječke dječje kirurgije. Do umirovljenja, dr. Bosner obavlja cjelokupan operacijski program iz opće kirurgije, ginekologije i opstetricije te dječje kirurgije, što je razvidno iz

operacijskih protokola. Premda je postojao zaseban ginekološko-porođajni odjel i u Rijeci i na Sušaku, s etabliranim ginekolozima toga vremena koji su ostavili trajni znak hrvatske ginekologije (npr. prim. Finderle), prim. dr. Bosner i dalje, prema potrebi, obavlja ginekološke operacije [19].

U Rijeci je stekla zasluženi naslov primarijusa kirurgije [6,7,9]. Bila je redovita članica Hrvatskoga liječničkoga zbora (prije Zbor liječnika Hrvatske), Podružnica Rijeka, od njegova osnivanja. Redovito posjećuje stručne sastanke i predavanja: onaj 25. svibnja 1950., nakon glavne skupštine Podružnice izabrana je 18. ožujka 1951. za odbornicu godine, a u Upravni odbor na sjednici 18. ožujka 1953. i ponovno 27. ožujka 1954. te 1956. godine. Bila je delegatkinja Podružnice za godišnju skupštinu HLZ-a za 1958. godinu, uz još 39 članova. Nakon umirovljenja i dalje je aktivna u Podružnici pa je 1977. izabrana za članicu Suda časti Podružnice HLZ-a u Rijeci [20].

Godine 1954. na jednom od stručnih sastanaka Hrvatskoga liječničkoga zbora (a te su godine održana 22, od kojih 16 u riječkoj bolnici, a 6 na Sušaku) dr. Bosner održala je predavanje u koautorstvu s dr. Aleksandrom Životić *Prikaz slučaja dijafragmalne hernije*, očito dječje kirurške problematike kojom se bavila cijelo vrijeme svoje kirurške prakse [20].

Njezin temperament, brz i sitan hod, gracilnost, manualna vještina i spretnost među tada definitivno "muškom" kirurškom strukom – bili su upadljivi. I *vice versa*. Upravo zbog takve osobnosti uspjela je ploviti teškim putem kirurgije, one predratne, posebice ratne i poratne, prolazeći sve dosege specijalističkog usavršavanja od Ogulina preko Bjelovara koliko su joj zdravstveno stanje i snaga dopuštali. Bila je neprikosnoveni autoritet, učitelj, operater, praktičar, mentor i savjetnik. I kada je dežurna služba bila u dilemi oko rješavanja akutnoga kirurškog zbivanja, nerijetko su je pozivali da dođe i savjetuje ih pa ju oslovljavanje s *madame* nikada nije smetalo. Doslovce je živjela na kirurgiji i za kirurgiju. Stan u riječkoj Ulici Marka Oreškovića 13 (danas Brajšina 16) gotovo da i nije posjećivala. Njezin je dom bila riječka kirurgija [7,9,21].

Prim. dr. Ljubica Bosner umrla je 21. listopada 1990. u Rijeci na svome kirurškom odjelu u 88. godini života od posljedica malignoma dojke, od koje su je upravo liječili i operirali njezini učenici prema njezinoj želji [9].

Njezin učenik i kolega, a poslije dugogodišnji predstojnik Kirurške klinike riječkoga Kliničkoga bolničkog centra prof. dr. sc. Antun Škarpa rekao je, među ostalim, u pismu-nekrologu o prim. dr. Ljubici Bosner: „Njen životopis bio je osebujan, jedinstven i obogaćen zavidnim etičkim i profesionalnim

određenjima. Bila je izvršni kirurg, ali i ginekolog, dobar učitelj, izuzetno skromna i nenametljiva osoba, duboko socijalna, prava domaća primorska žena, autentična Riječanka i nadasve rodoljubna Hrvatica.“[9].

Iako je medicinskoj i široj javnosti potpuno nepoznata njezina služba u drugim mjestima u kojima je radila, pa se prim. Bosner čak u važnijim izdanjima kirurške historiografije spominje jedino kao “riječka kirurginja koja je provodila dane i noći radeći u riječkoj bolnici” [3], u Ogulinu, Bjelovaru, Petrinji i Zagrebu ostavila je snažan i trajan znak u razvoju opće i ratne kirurgije i ginekologije s porodništvom, a time i hrvatske medicine. Neka i ovaj rad o novim spoznajama života i rada pokojne kolegice prim. dr. Ljubice Bosner bude prilog hrvatskoj medikohistoriografiji i izmijeni neke dosadašnje uvriježene i kompilirane podatke o povijesnom razvoju riječke i hrvatske medicine, primjerice, razvoju i početku riječke dječje kirurgije.

IZVORI I LITERATURA

1. Berghofer M. Povijest zdravstvene službe u Bjelovaru. Zbornik stručnih radova Medicinskog centra “Dr Emilija Holik” u Bjelovaru. Povodom 125-godišnjice postojanja bolnice. Bjelovar. Medicinski Centar Bjelovar, 1970; 7-69.
2. Miculinić R. Iz starije prošlosti bjelovarske bolnice. U: Medar M, Kudumija B. Bjelovarski zbornik 6. Matica Hrvatska ogranak Bjelovar i Opća bolnica Bjelovar. Bjelovar, 2003;15-30.
3. Mlinarić I. i sur. Povijest kirurških struka u Hrvatskoj. Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Zagreb 2002.
4. Operacijski protokol kirurško-ginekološkog odjela Opće bolnice Bjelovar od 18. 10. 1937. do 31. 12. 1943.
5. Habek D. Povijest primaljstva, porodništva i ginekologije bjelovarskog kraja. Grad Bjelovar, Županija Bjelovarsko-bilogorska i Čvor Bjelovar, 2008.
6. Habek D. Prve liječnice u Bjelovaru: porodničarka i kirurginje. Liječ Vjesn 2009;131:155-160.
7. Habek D. Prve liječnice bjelovarske bolnice. U: Habek D, Šklebar I, Medar M (ur.). Prilozi za povijest bjelovarske bolnice. Čvor Bjelovar, 2011; 26.-34.
8. Habek D. Kirurška služba u Bjelovaru tijekom II. svjetskog rata. Liječ Vjesn 2009;131:93-99.
9. Škarpa A. Prim. dr. Ljubica Bosner. Pismo. Privatno vlasništvo.
10. Kontrolnik osoblja Banovinske bolnice Ogulin 1931.–1936. Državni arhiv Karlovac br. 11.
11. Knjiga operacija Banovinske bolnice Ogulin 1932.–1935. Državni arhiv Karlovac br. 46 i 47.

12. Kazalo Matičnih knjiga Državne bolnice Petrinja 1941.–1945. HR-DASK-SACPE-426
13. Knjiga zapisnika prijema bolesnika Državne bolnice Petrinja 1941.–1945. HR-DASK-SACPE-426
14. Knjiga umrlih Državne bolnice i Medicinskoga centra Petrinja 1942.–1979. HR-DASK-SACPE-426
15. Kontrolnik osoblja Državne bolnice Petrinja 1941.–1945. HR-DASK-SACPE-426
16. Golec I. Petrinjski biografski leksikon. Matica hrvatska Petrinja, 1999.
17. Dnevnik ambulantnih pregleda Državne bolnice Petrinja 1937.–1948. HR-DASK-SACPE-426
18. Knjiga operacijskih zahvata Banovinske i Državne bolnice Petrinja 1938.–1945. HR-DASK-SACPE-426
19. Operacijski protokol Opće bolnice “Braća dr. Sobol”, 1965. godine (zahvala dr. sc. Vedranu Frančiškoviću na fotografijama).
20. Frković A, Bakašun V. Hrvatski liječnički zbor-Podružnica Rijeka 1947.–2007. Hrvatski liječnički zbor, Rijeka 2007.
21. Glazar Đ. Prim. dr. Ljubica Bosner. Usmeno priopćenje, 2010.

SAŽETAK

Prim. dr. Ljubica Bosner (Rijeka, 2. veljače 1902. – Rijeka, 21. listopada 1990.) riječka je, ali i hrvatska kirurginja. Široj medicinskoj i općoj javnosti nepoznato je njezino djelovanje u Ogulinu, Bjelovaru, Petrinji i Varaždinu, osim rijetkih natuknica u njezinoj biografiji. Arhivskim istraživanjem pronađene su pojedinosti o njezinim kirurškim počecima u Banovinskoj bolnici u Ogulinu tridesetih godina XX. stoljeća, radu na kirurško-ginekološkom odjelu Banovinske pa Državne bolnice u Bjelovaru gdje ju je zatekao Drugi svjetski rat i gdje je ostavila snažan i trajan pečat radeći i operirajući stalno u bolnici prve dvije ratne godine. Od kraja 1942. do svibnja 1943. bila je kirurginja i upraviteljica Državne bolnice u Petrinji, a potom do svibnja 1945. šefica Odjela za meke česti Kirurškoga odjela na Rebru, odakle odlazi na dužnost ravnateljice bolnice u Mali Lošinj do 1946., a otada do svoje mirovine radi u riječkoj bolnici “Braća dr. Sobol”. Prim. dr. Ljubica Bosner čitav se radni vijek, posebice teških ratnih godina, bavila općom kirurgijom s ginekologijom i porodništvom, ratnom kirurgijom, a poslije, uz opću, posebice dječjom kirurgijom. Tisuće operacijskih zahvata vidljivih iz kirurško-ginekološko-porodajnih protokola dokazali su njezinu stalnu i predanu aktivnost i stručnost kirurga i ginekologa, u vrijeme kad je bilo svega nekoliko žena kirurga i ginekologa u svim situacijama – i onim redovitim i u onim ratnim, izvanrednim. A njezinu kolegijalnost, mentorstvo, medicinsku odanost, socijalnu osjetljivost i dobrotu danas prepričavaju njezini učenici.

Ključne riječi: *povijest medicine, XX. stoljeće, kirurgija, ginekologija i porodništvo, Ljubica Bosner, Hrvatska*